

УДК 359.17-02

DOI 10.32626/2413-2578.2024-23.364-381

Vladimír KLEIN

<https://orcid.org/0000-0002-8895-0750>.

Viera ŠILONOVÁ

<https://orcid.org/0000-0003-3347-925X>

POSTOJE PEDAGOGICKÝCH ZAMESTNANCOV K PRÁCI ŠKOLSKÝCH PODPORNÝCH TÍMOV MATERSKÝCH ŠKÔL NA SLOVENSKU

Autori: Vladimír KLEIN, prof., PaedDr., PhD. Pedagogická fakulta. Prešovská univerzita v Prešove. Slovenská republika. Viera ŠILONOVÁ, doc., PhDr., PhD. Pedagogická fakulta. Prešovská univerzita v Prešove. Slovenská republika. viera.silonova@unipo.sk.

KLEIN V., ŠILONOVÁ V. Postoje pedagogických zamestnancov k práci školských podporných tímov materských škôl na Slovensku.

Výskum sa zameriava na zisťovanie názorov pedagogických zamestnancov materských škôl na inkluzívne vzdelávanie s akcentom na postavenie a úlohy členov školských podporných tímov. Zisťuje názory a postoje riaditeľov materských škôl, učiteľov a pedagogických asistentov na profesie školský špeciálny pedagóg a pedagogický asistent a ich pôsobenie na predprimárnom stupni školskej sústavy. Bol použitý dotazník vlastnej konštrukcie, ktorý vyplnilo spolu 394 respondentov zo 142 materských škôl. Výskumom autori potvrdili, že nevyhnutným a mimoriadne dôležitým determinantom inkluzívneho spôsobu vzdelávania detí predškolského veku je efektívna práca členov školských podporných tímov, predovšetkým školských špeciálnych pedagógov a pedagogických asistentov nielen smerom k deťom so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, ale aj vo výchove a vzdelávaní intaktných detí.

Kľúčové slová: Inkluzívne vzdelávanie. Predprimárne vzdelávanie. Materská škola. Školský podporný tím. Školský špeciálny pedagóg. Pedagogický asistent.

KLEIN V., ŠILONOVÁ V. Attitudes of teaching staff towards the work of kindergarten school support teams in Slovakia. The research focuses on exploring the views of kindergarten teaching staff on inclusive education, with an emphasis on the position and roles of school support team members. It explores the views and attitudes of kindergarten principals, teachers and teaching assistants towards the professions of school special educator and teaching assistant and their practice at the pre-primary level of the school

system. A self-constructed questionnaire was used, which was completed by a total of 394 respondents from 142 kindergartens. The authors confirmed that an essential and extremely important determinant of an inclusive way of educating preschool children is the effective work of the members of school support teams, especially school special educators and pedagogical assistants, not only towards children with special educational needs, but also in the upbringing and education of intact children.

Keywords: Inclusive education. Pre-primary education. Kindergarten. School support team. School special educator. Teaching assistant.

Úvod. Vysoký počet detí, ktoré sa vzdelávajú v oddelených školách a triedach určených pre deti so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami na Slovensku, je v rozpore s medzinárodnými záväzkami a trendmi, ktoré smerujú k podpore inkluzívneho vzdelávania všetkých detí v prirodzenom prostredí. Podiel detí a žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami je na Slovensku štvrtý najvyšší v Európe - na základných školách tvoria až takmer pätinu detskej populácie. Na rozdiel od ostatných európskych krajín veľká časť týchto detí a žiakov nenavštevuje bežné základné školy spoločne s ostatnými deťmi. Slovensko je spomedzi európskych krajín na prvom mieste v podiele žiakov základných škôl vzdelávaných oddelene v špeciálnych triedach alebo špeciálnych školách určených pre deti so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Východiskom riešenia nepriaznivej situácie je implementácia filozofie inkluzívneho vzdelávania. Aktuálnou výzvou pre spoločnosť je koncept inkluzívneho vzdelávania vychádzajúci z podstaty inklúzie, t. j. vzájomnej akceptácie a snahy celoživotnou edukáciou podporiť postupnú zmenu smerujúcu k bezpodmienečnému prijatiu heterogenity, ktorá je základom inkluzívnej spoločnosti, teda inkluzívny trend smeruje k rovnosti všetkých ľudí bez rozdielu.

1. Teoretické východisko skúmanej problematiky

Výchovno-vzdelávací systém na Slovensku reflektuje významnú potrebu orientovať výchovu a vzdelávanie na každé dieťa/žiaka na jeho individuálne výchovno-vzdelávacie potreby a prirodzenú tendenciu rozvíjať sa v celoživotnom procese učenia sa v podmienkach inkluzívneho vzdelávania. To si vyžaduje skvalitňovanie ľudského potenciálu na školách, aplikácie inovácií v prístupoch a zefektívnenie práce nielen zo strany pedagogických a odborných zamestnancov, ale všetkých aktérov edukácie, ktorí poskytujú deťom starostlivosť, pomoc a podporu. Vytvorenie školského podporného tímu a jeho efektívna práca je kľúčová pre zabezpečenie inkluzívneho podporného prostredia, ktoré umožňuje všetkým deťom a žiakom dosiahnuť maximálny potenciál. Školský podporný tím vnímame ako skupinu

odborníkov pracujúcich v materských, základných a stredných školách, ktorá má za cieľ poskytovať podporu deťom a žiakom so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, učiteľom aj rodičom (Kolektív, 2022). Tieto tímy sú zvyčajne zložené z rôznych profesionálov, predovšetkým školských špeciálnych pedagógov, školských psychológov, sociálnych pedagógov, logopédov a iných odborníkov, ktorí sú kľúčoví v súvislosti so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami detí a žiakov. Prvýkrát sa oficiálne dostáva pojem školský podporný tím do týchto zákonov: Zákon NR SR č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a Zákon NR SR č. 138/2019 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch. V intenciách týchto legislatívnych noriem je uvedené, že riaditeľ materskej školy, riaditeľ základnej školy alebo riaditeľ strednej školy môže na účely inkluzívneho vzdelávania vytvoriť školský podporný tím. Členom školského podporného tímu je školský špeciálny pedagóg a ďalší odborní zamestnanci školy. Súčasťou školského podporného tímu môžu byť aj iní pedagogickí zamestnanci.

Optimálne zloženie školského podporného tímu:

- školský špeciálny pedagóg a terénny špeciálny pedagóg,
- psychológ a školský psychológ,
- sociálny pedagóg,
- logopéd a školský logopéd,
- liečebný pedagóg,
- kariérový poradca,
- koordinátor prevencie,
- triedny učiteľ,
- vyučujúci učitelia, vychovávatelia v školskom klube detí,
- pedagogický asistent.

Úlohy školského podporného tímu:

- *Identifikácia potrieb detí a žiakov:* členovia školského podporného tímu sa podieľajú na identifikácii špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb.
- *Plánovanie a implementácia podporných stratégií:* na základe identifikovaných potrieb školský podporný tím navrhuje individuálne alebo skupinové podporné intervencie.
- *Spolupráca s učiteľmi:* školský podporný tím poskytuje učiteľom poradenstvo a metodickú podporu učiteľom v rôznych situáciách v rámci výchovno-vzdelávacieho procesu pri implementácii špecifických prístupov a stratégií v rámci inkluzívneho vzdelávania, čím prispieva k posilneniu kompetencií učiteľov riešiť výzvy v súlade s princípmi inkluzívneho vzdelávania. Nevyhnutná je spolupráca

s učiteľmi pri nastavovaní potrebných úprav a pri vytváraní vhodných didaktických materiálov, pomôcok.

- *Podpora rodín:* členovia školského podporného tímu spolupracujú so zákonnými zástupcami detí a žiakov, poskytujú im informácie a postupy smerujúce k ďalším riešeniam nefunkčnej komunikácie so zákonnými zástupcami dieťaťa.

- *Monitorovanie a hodnotenie:* členovia školského podporného tímu monitorujú efektivitu implementovaných opatrení a prispôbujú ich podľa potreby.

- *Profesijný rozvoj:* členovia školského podporného tímu organizujú a zúčastňujú sa rôznych foriem ďalšieho vzdelávania s cieľom posilňovania ich pedagogických a odborných kompetencií.

- *Poskytovanie komplexného pohľadu* na jednotlivé problémy a ťažkosti detí/žiakov v rizikových situáciách a podporujú tvorbu pozitívnej klímy školy.

- *Koordinácia pedagogických a odborných postupov* v úzkej spolupráci so zariadeniami poradenstva a prevencie.

- *Podieľanie sa* na tvorbe školského vzdelávacieho programu. Participácia na úpravách obsahu vzdelávania podľa individuálnych potrieb každého dieťaťa a žiaka - prispôbovanie metód, foriem, obsahu vzdelávania, hodnotenia a klasifikácie žiaka.

- *Podieľanie sa* na šírení osvetu v oblasti inkluzívneho vzdelávania, čím sa odbúravajú predsudky a rôzne formy diskriminácie. Podpora otvorenej komunikácie a spolupráce medzi jednotlivými aktérmi školskej komunity v edukačnom procese, aj v neformálnej komunikácii.

V inkluzívnom vzdelávaní kľúčovú úlohu zohráva *školský špeciálny pedagóg* ako člen školského podporného tímu. Jeho hlavnou pracovnou náplňou je vykonávanie diagnostickej činnosti. Poskytuje odbornú pomoc a špeciálnopedagogické poradenstvo deťom/žiakom a ich zákonným zástupcom v rámci špeciálnopedagogickej intervencie. Poskytuje metodickú podporu pedagogickým a odborným zamestnancom školy, poskytuje informácie zariadeniam poradenstva a prevencie a podieľa sa na tvorbe individuálneho vzdelávacieho programu najmä pre detí a žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Môže vykonávať aj priamu výchovno-vzdelávaciu činnosť. Dôležitou súčasťou školských podporných tímov je *školský psychológ*, ktorý poskytuje psychologickú diagnostiku detí/žiakov, krízovú intervenciu, odbornú pomoc a psychologické poradenstvo deťom a žiakom v rámci psychologickej intervencie. Zabezpečuje rôzne formy psychologickej podpory deťom a žiakom, ich rodinám a podľa možností aj zamestnancom školy v oblasti výchovy a

vzdelávania, spolupodieľa sa na realizácii preventívnych činností, skvalitňovaní a optimalizácii vzťahov v triednych kolektívoch a identifikácii detí a žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. V podmienkach základných a stredných škôl významné úlohy plní *sociálny pedagóg* najmä tým, že prispieva k odhaľovaniu potenciálnych ťažkostí v oblasti sociálnych vzťahov a zabezpečuje včasnú intervenciu. Sociálny pedagóg realizuje aktivity na zabránenie prehlbovania alebo opakovania rizikového správania. Spolupracuje s pedagógmi a zákonnými zástupcami žiakov a s ďalšími členmi školského podporného tímu. *Liečebný pedagóg* - člen školského podporného tímu zabezpečuje individuálnu alebo skupinovú preventívnu a intervenčnú liečebno-pedagogickú podporu deťom a žiakom, zákonným zástupcom detí a žiakov, pedagogickým a odborným zamestnancom školy. Primárne aktivity zameriava najmä na deti a žiakov s rizikovým vývinom. *Školský logopéd* vykonáva logopedickú orientačnú diagnostiku, následne zabezpečuje u detí a žiakov s narušenou komunikačnou schopnosťou logopedické intervencie a poradenstvo. Poskytuje poradenstvo aj ich zákonným zástupcom detí, koordinuje pedagogických a odborných zamestnancov pri edukácii detí a žiakov s narušenou komunikačnou schopnosťou. Neodmysliteľnou súčasťou edukačného procesu je *pedagogický asistent* ako priamy aktér vyrovnávania rozdielov medzi deťmi a žiakmi v triede, kde podľa požiadaviek učiteľa, vychovávateľa a v spolupráci s členmi školských podporných tímov vytvára rovnosť príležitostí vo výchove a vzdelávaní, pomáha dieťaťu a žiakovi pri prekonávaní rôznych bariér.

2. Výskumy relevantné k téme štúdie

Viacerí výskumníci v zahraničí a na Slovensku sa zaoberajú problematikou inkluzívneho vzdelávania. Mnohé zahraničné výskumy už neriešia otázky, či inklúzia vo vzdelávaní áno alebo nie, ale tým, ako konkrétne je potrebné realizovať ju v podmienkach školy. Vo vyspelých krajinách (Fínsko, USA, Veľká Británia, Dánsko, Nórsko, Švédsko...) sa inkluzívna edukácia už realizuje a výskumy sú zamerané na skúmanie výsledkov a efektivity inkluzívneho spôsobu vzdelávania. Na Slovensku je situácia odlišná. Náš vzdelávací systém je značne segregovaný a školská inklúzia je iba v začiatkoch. Kožárová (2022a, 2022b) uvádza príklady dobrej praxe zo zahraničia, kde modifikácia kurikula, ktorá rešpektovala inkluzívnu paradigmu vo vzdelávaní priniesla množstvo benefitov vo výsledkoch vzdelávania tak intaktných, ako aj žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Inkluzívnosť kurikula, jeho benefity a personalizácia smerom k žiakom a ich potrebám bola najúspešnejšia práve tam, kde boli školské podporné tímy pevnou súčasťou školy. Množstvo vedeckých štúdií hovorí v prospech inkluzívneho vzdelávania už od

predprimárneho vzdelávania. Jeho konečnými realizátormi sú pedagogickí a odborní zamestnanci, ktorých názory z praxe považujeme za cennú spätnú väzbu na to, ako inkluzívne vzdelávanie prebieha a čo by bolo potrebné zlepšiť, aby bolo v prospech všetkých aktérov. Úspešnosť implementácie inkluzívneho vzdelávania do vysokej miery závisí od postojov a názorov pedagogických a odborných zamestnancov materských, základných a stredných škôl. Prvými autormi, ktorí sa zaoberali problematikou merania úrovne inklúzie v školskom prostredí, boli Booth a Ainscow, ktorí v roku 2002 vytvorili index inklúzie (Index for Inclusion). V roku 2004 Booth, Ainscow a Kingston publikovali vedeckú monografiu zameranú, okrem iného, aj na predškolskú výchovu a ranú starostlivosť o deti. Na predškolské vzdelávanie je špecificky zameraný program ICP – The Inklusivne Classroom Profile (2021), ktorým sa meria kvalita a úroveň inklúzie v triedach materských škôl. Šesťročný terénny výskum autorov štúdie Solid Foundations: Leading Change in a Kindergarten bol zameraný na analýzu dokumentov a rozhovorov s učiteľmi materských škôl, čo im umožnilo identifikovať sedem praktických zásad inkluzívneho vzdelávania: (1) prevzatie osobnej zodpovednosti za každé dieťa; (2) prejavovanie sebaovládania a poskytovanie racionálnych riešení; (3) poskytnutie deťom možnosti zmysluplných aktivít; (4) budovanie vzdelávacieho curricula; (5) vštepovanie deťom schopností samostatného výberu; (6) sprostredkovanie vzdelávania po etapách a (7) viesť deti k získavaniu zručností súvisiacich s učením (Shoval - Sharir, 2019). V Hongkongu je inkluzívne vzdelávanie podporované na školách od 90-ych rokov a v súčasnosti sa rozšírilo aj na predprimárne vzdelávanie. Bez kvalifikovaných učiteľov a dostatočných zdrojov je ale ťažké implementovať inkluzívne vzdelávanie do prostredia materských škôl. Autori predstavili prípadovú štúdiu *Implementing Inclusive Education in an Early Childhood Setting: A Case Study of a Hong Kong Kindergarten* s cieľom preskúmať, ako sa inkluzívne vzdelávanie implementuje do bežnej materskej školy v Hongkongu. Deti so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, učitelia, rodičia a riaditeľ školy sa zapojili do štúdie, ktorá zahŕňala trianguláciu výskumných metód: pozorovanie, rozhovory a analýza dokumentácie. Výsledky preukázali, že v materskej škole boli uplatňované rôzne inkluzívne postupy a aj napriek problémom a ťažkostiam všetci účastníci prípadovej štúdie vyjadrili pozitívne postoje voči inkluzívnemu programu (ZHU, JIE; LI, HUI; HSIEH, WU-YING. 2019). Kubánová a Kontseková (2015) sa zaoberali problematikou dobrých príkladov praxe inkluzívneho vzdelávania vo Veľkej Británii s akcentom na vzdelávanie rómskych detí. Analyzovali stav predškolského vzdelávania prostredníctvom implementácie projektu SURE START program. Cieľom tohto projektu bolo hľadanie riešení, ako pracovať

s rodinami z chudobných komúnit a prostredníctvom vzdelávania rodičov prispieť k rozvoju detí v predškolskom veku. Súčasťou tejto publikácie je aj nastavenie nástrojov hodnotenia úrovně inklúzie materských škôl. Prípravou budúcich pedagógov - špeciálnych pedagógov s akcentom na prácu v podmienkach inkluzívneho vzdelávania sa dlhodobo zaoberá prof. Gladush (Gladush, 2017, 2018, 2020). V prostredí materských škôl sa začal proces zavádzania inkluzívneho vzdelávania v predškolských zariadeniach na Ukrajine v roku 2013 implementáciou projektu Ukrajiny a Kanady nadácie All-Ukrainian STEP BY STEP Foundation pod názvom „Inkluzívne vzdelávanie pre deti so špeciálnymi potrebami na Ukrajine“ (2013). Belešová a Kuchtová (2018) publikovali empirickú štúdiu, v ktorej je spracovaný prehľad tém a vedeckých poznatkov z výskumov, ktoré sa zaoberajú predprimárnym vzdelávaním v Slovenskej republike v rokoch 2005 – 2015. Hlavným cieľom štúdie bolo analyzovať témy, ktorými sa zaoberal výskum v oblasti vzdelávania detí predškolského veku. Výsledky analýzy iniciatívy *To dá rozum* ukazujú, že len 20 % pedagogických a odborných zamestnancov si myslí, že ich škola je pripravená na vzdelávanie detí so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (Hall a kol., 2020). Veľká časť zamestnancov materských škôl považuje za najlepšiu formu vzdelávania pre túto skupinu detí segregáciu - vzdelávanie v špeciálnej triede alebo v špeciálnej škole. V roku 2021 Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave realizovalo rozsiahly prieskum zameraný na prínosu pomáhajúcich profesií v inkluzívnom vzdelávaní v školách zapojených do národných projektov *Pomáhajúce profesie v edukácii detí a žiakov* s aktívnou účasťou 3197 respondentov. Zistenia z prieskumu jednoznačne preukázali nevyhnutnosť pôsobenia školských špeciálnych pedagógov (ako súčasť školských podporných tímov) a pedagogických asistentov v edukácii detí v materských školách. Autori prieskumu odporúčajú skvalitniť spoluprácu pedagogických a odborných zamestnancov s pedagogickými asistentmi v oblasti diagnostiky a stimulácie vývinu detí na predprimárnom stupni vzdelania s dôrazom na zdravotne a sociálne znevýhodnené deti (Juščáková a kol., 2021). Autori Šilonová a Klein (2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023) sa dlhodobo venujú problematike inkluzívneho vzdelávania na predprimárnom stupni školskej sústavy. Realizujú longitudinálny výskum, ktorý je súčasťou vedeckých projektov VEGA, KEGA a národných inkluzívnych projektov v rokoch 2015 – 2024. Cieľom výskumov je prispieť k hľadaniu cesty skvalitňovania inkluzívnej edukácie, inkluzívnej diagnostiky a evalvácie úrovně inkluzivity škôl prostredníctvom školských podporných tímov, ktoré sú v súlade s konceptom inkluzívneho vzdelávania a pôsobia v prostredí materských škôl.

3. Výskumný problém

Výskum bol zameraný na evalvaciu práce školských podporných tímov v prostredí materských škôl v Slovenskej republike. Jeho zámerom bolo identifikovať kvalitu procesov pri tvorbe školských podporných (inkluzívnych) tímov v materských školách, v ktorých kľúčovú úlohu zohrávajú školskí špeciálni pedagógovia, resp. iné kategórie odborných zamestnancov. Výskumným problémom je otázka, aké sú názory pedagogických zamestnancov materských škôl (riaditeľov materských škôl, učiteľov a pedagogických asistentov) na inkluzívne vzdelávanie s dôrazom na názory a postoje na profesie školský špeciálny pedagóg a pedagogický asistent a ich pôsobenie na predprimárnom stupni školskej sústavy.

4. Ciele výskumu a výskumné otázky

Z výskumného problému vyplynuli ciele výskumu: *analyzovať prínos pomáhajúcich pedagogických profesií pre napĺňanie inkluzívnej edukácie v materských školách a zistiť problémy spojené s efektívnym uplatnením týchto profesií v školskom systéme na Slovensku. Zistenia z prieskumu prispievajú k celkovému hodnoteniu inkluzívneho vzdelávania v materských školách na Slovensku.*

Čiastkové ciele:

- Existencia školského podporného tímu na škole má/nemá pozitívny vplyv na rozvoj a riešenie rôznych problémov detí.
- Existencia školského podporného tímu na škole má pozitívny vplyv na prácu učiteľov.
- Najdôležitejšie činnosti v práci školského špeciálneho pedagóga, alebo iného odborného zamestnanca, ako člena školského podporného tímu.
- Najdôležitejšie činnosti v práci pedagogického asistenta ako člena školského podporného tímu.

Na základe analýzy teoretických východísk, zo skúseností z terénu a z formulovaného výskumného problému sme stanovili výskumné otázky:

VO 1: Má existencia školského podporného tímu na materskej škole pozitívny vplyv na rozvoj a riešenie rôznych problémov detí?

VO 2: Má existencia školského podporného tímu na materskej škole pozitívny vplyv na prácu učiteľov?

VO3: Je najdôležitejšou činnosťou v práci školského špeciálneho pedagóga ako člena školského podporného tímu diagnostika a identifikácia konkrétnych príčin problémov detí?

VO 4: Je najdôležitejšou činnosťou v práci pedagogického asistenta ako člena školského podporného tímu individuálna pomoc deťom počas výchovno-vzdelávacieho procesu v materskej škole.

5. Výskumné metódy

Na skúmanie názorov respondentov boli použitý dotazník vlastnej konštrukcie - *Evalvacia práce školského inkluzívneho/podporného tímu*

materskej školy, ktorý vyplňali riaditelia materských škôl, učitelia a pedagogickí asistenti v období od mája 2023 do augusta 2023. Tvorilo ho päť položiek s viacerými škálami. Pre potreby našej vedeckej štúdie boli vyhodnotené štyri položky. V prvej a druhej položke mali respondenti označiť, či existencia školského podporného tímu na materskej škole má pozitívny vplyv na rozvoj a riešenie rôznych problémov detí, resp. učiteľov. Respondenti označovali odpovede na škále: *veľmi súhlasím, skôr súhlasím, neviem presne posúdiť, skôr nesúhlasím, nesúhlasím*. V položkách 3 a 4 respondenti označili najdôležitejšie činnosti v práci školského špeciálneho pedagóga ako člena školského podporného tímu a najdôležitejšie činnosti v práci pedagogického asistenta ako člena školského podporného tímu. Respondenti mali možnosť vybrať z ponúkaných 13 činností s možnosťou doplniť ďalšie a označovali ich na škále: *veľmi potrebná, potrebná, priemerne potrebná, nie veľmi potrebná, úplne zbytočná*. V piatej položke mali respondenti priestor na vyjadrenie názorov na prácu školských špeciálnych pedagógov, resp. pedagogických asistentov.

6. Výskumná vzorka

Výberový štatistický súbor pozostával z 394 respondentov zo 142 materských škôl v Slovenskej republike - riaditelia materských škôl, učitelia a pedagogickí asistenti. Zloženie výberového súboru podľa pohlavia a stupňa vzdelania zodpovedá obvyklým proporciám v rezorte školstva. Dotazník *Evalvácia práce inkluzívneho/podporného tímu materskej školy* vyplňali riaditelia materských škôl, učitelia a pedagogickí asistenti.

7. Výsledky výskumu a diskusia

V tabuľkách 1- 5 predstavujeme identifikačné údaje respondentov: pohlavie, vek, dĺžka pedagogickej praxe, vzdelanie a ich pracovné pozície.

Tabuľka 1 Pohlavie respondentov

Pohlavie	Početnosť	
	absolútna	relatívna
žena	384	97,46
muž	10	2,54
Spolu	394	100,00

(Zdroj: vlastné spracovanie)

Tabuľka 2 Vek respondentov

Vek	Početnosť	
	absolútna	relatívna
18 - 20 rokov	5	1,27
20 - 30 rokov	80	20,30
30 - 40 rokov	108	27,41
40 - 50 rokov	103	26,14
50 - 60 rokov	79	20,05
60 - 70 rokov	19	4,82
Spolu	394	100,00

(Zdroj: vlastné spracovanie)

Tabuľka 3 Dĺžka praxe respondentov v školstve

Dĺžka praxe v školstve	Početnosť	
	absolútna	relatívna
0 - 10 rokov	211	53,55
10 - 20 rokov	66	16,75
20 - 30 rokov	42	10,66
30 - 40 rokov	56	14,21
40 - 50 rokov	19	4,82
Spolu	394	100,00

(Zdroj: *vlastné spracovanie*)

Tabuľka 4 Najvyššie dosiahnuté vzdelanie

Najvyššie dosiahnuté vzdelanie	Početnosť	
	absolútna	relatívna
úplné stredoškolské vzdelanie	179	45,43
vysokoškolské vzdelanie 2. stupňa	123	31,22
vysokoškolské vzdelanie 1. stupňa	81	20,56
vysokoškolské vzdelanie 3. stupňa	4	1,02
iné (napr. nadstavbové štúdium, základné vzdelanie, ...)	7	1,78
Spolu	394	100,00

(Zdroj: *vlastné spracovanie*)

Tabuľka 5 Pracovná pozícia

Pracovná pozícia	Početnosť	
	absolútna	relatívna
zástupca riaditeľa	28	7,11
riaditeľ	65	16,50
pedagogický asistent	119	30,20
učiteľ	176	44,67
poverený riadením materskej školy	1	0,25
sociálny pedagóg	1	0,25
rodičovský asistent	2	0,51
odborný zamestnanec - iný	2	0,51
Spolu	394	100,00

(Zdroj: *vlastné spracovanie*)

Najvyšší podiel respondentov podľa veku je v rozpätí 20-50 rokov (73,85 %). Až 53,55 % respondentov majú pedagogickú prax od 0 do 10 rokov. Podľa typu vzdelania je medzi pedagogickými zamestnancami až 208 respondentov (52,8 %) s vysokoškolským vzdelaním 1., 2. a 3. stupňa.

V ďalšej položke sme zisťovali, či v škole existuje školský podporný tím a koho za jeho členov naši respondenti považujú. Otázka znela: „Má vytvorený školský podporný tím v škole pozitívny vplyv na inklúziu detí?“

Tabuľka 6 Pozitívny vplyv existencie školského podporného tímu

Pozitívny vplyv školského podporného tímu					
výrok	veľmi súhlasím %	skôr súhlasím %	neviem %	skôr nesúhlasím %	nesúhlasím %
na rozvoj a riešenie rôznych problémov detí	68,3	28,9	2,5	0,3	0,0
na prácu našich učiteľov	59,9	33,2	4,3	2,0	0,5

(Zdroj: vlastné spracovanie)

Pozitívny vplyv existencie školského podporného tímu v oblasti rozvoja a riešenia rôznych problémov detí veľmi súhlasí/skôr súhlasí až 97,20 % a pozitívny vplyv na prácu učiteľov veľmi súhlasí/skôr súhlasí 93,1 % respondentov.

V našom výskume nás zaujímal aj pohľad všetkých kategórií respondentov na prácu školského špeciálneho pedagóga alebo iného odborného zamestnanca podľa jednotlivých oblastí ich činností. Otázku sme formulovali takto: *Čo považujete za najdôležitejšie v práci školského špeciálneho pedagóga, alebo iného odborného zamestnanca ako člena školského podporného tímu?* Výsledky prezentujeme v tabuľke 7.

Tabuľka 7 Práca školského špeciálneho pedagóga alebo iného odborného zamestnanca

V práci školského špeciálneho pedagóga, alebo iného odborného zamestnanca ako člena školského podporného tímu, považujem za najdôležitejšie:	veľmi potrebná %	potrebná %	priemerne potrebná %	nie veľmi potrebná %	úplne zbytočná %
Diagnostika a odhalenie konkrétnych príčin problémov detí podľa diagnosticko-stimulačných programov pre 3-6 ročné deti.	67,5	25,6	6,3	0,3	0,3
Stimulácia vývinu detí podľa diagnosticko-stimulačných programov pre 3-6 ročné deti.	64,5	29,2	5,1	1,0	0,3
Priama pomoc deťom v rozvoji sociálnych vzťahov a v riešení konfliktov.	61,4	31,0	4,8	2,0	0,8
Priama pomoc deťom v sebaoznani, v sebaovládani a v prekonávaní subjektívnych dôsledkov ich problému.	58,1	34,8	5,3	1,3	0,5

Odborné poradenstvo pre učiteľov v zlepšovaní sociálnej klímy v triede.	44,2	38,6	11,4	4,1	1,8
Odborné poradenstvo pre učiteľov v diagnostikovaní a hodnotení detí.	48,0	36,8	10,7	3,0	1,5
Odborné podujatia pre učiteľov (diskusie, workshopy a pod.).	39,6	42,6	12,2	3,3	2,3
Poradenstvo a konzultácie pre rodičov detí.	58,1	32,2	7,1	1,8	0,8
Odborné podujatia pre rodičov (diskusie, prednášky a pod.).	38,6	41,4	13,5	4,8	1,8
Návštevy v rodinách.	45,9	33,0	16,0	2,8	2,3
Kontakt a komunikácia s odbornými inštitúciami pre pomoc deťom, rodičom.	49,2	39,8	8,1	0,8	2,0
Vybavovanie špecifickej agendy a dokumentácie.	42,6	40,9	11,7	2,3	2,5

(Zdroj: *vlastné spracovanie*)

S predchádzajúcou položkou dotazníka úzko súvisia aj nasledujúce otázky, ktoré smerovali k subjektívnemu vnímaniu kvality a potreby práce pedagogických asistentov respondentov. Otázka znela: „*Čo považujete za najdôležitejšie v práci pedagogického asistenta ako člena školského podporného tímu?*“ Výsledky prezentujeme v tabuľke 8.

Tabuľka 8 Práca pedagogického asistenta

V práci pedagogického asistenta ako člena školského podporného tímu považujem za najdôležitejšie:	veľmi potrebná %	potrebná %	priemerne potrebná %	nie veľmi potrebná %	úplne zbytočná %
Individuálna pomoc deťom počas didaktických aktivít v materskej škole.	78,4	18,0	1,5	1,8	0,3
Individuálna pomoc deťom pri hrových aktivitách, vychádzkach v materskej škole.	64,0	29,7	4,1	2,3	0,0
Učenie sociálnych a hygienických návykov.	74,1	20,1	3,3	2,3	0,3
Zabezpečenie komunikácie v materinskom jazyku detí (tlmočenie, vysvetľovanie).	64,5	25,4	6,9	2,5	0,8
Návštevy problémových rodín.	59,6	29,9	7,6	2,5	0,3
Zapájanie rodičov detí do spolupráce so školou.	54,8	36,0	6,9	1,3	1,0

Zabezpečenie komunikácie v jazyku minority (tlmočenie medzi rodičmi a školou).	58,9	27,7	8,6	4,1	0,8
Komunikácia so sociálnymi, komunitnými a terénnymi pracovníkmi v regióne.	52,5	36,3	8,4	2,3	0,5
Komunikácia so širšou sociálnou komunitou.	42,9	39,3	14,2	2,5	1,0
Pomoc učiteľovi pri príprave na vyučovanie.	44,2	31,5	13,5	8,6	2,3
Pomoc učiteľovi pri vedení dokumentácie.	30,2	31,0	18,3	12,2	8,4
Pomoc učiteľovi pri organizovaní práce v triede.	43,9	32,7	15,0	6,1	2,3
Pomoc školskému špeciálnemu pedagógovi/odbornému zamestnancovi v komunikácii s deťmi v materinskom jazyku (tlmočenie, vysvetľovanie).	57,1	29,7	9,1	2,8	1,3

(Zdroj: vlastné spracovanie)

Všetky kategórie respondentov v prevažnej miere vnímajú prínos pedagogických asistentov (veľmi potrebné, resp. potrebné činnosti) v týchto oblastiach:

- individuálna pomoc deťom počas didaktických aktivít v materskej škole (96,4 %),
- individuálna pomoc deťom pri hrových aktivitách, vychádzkach v materskej škole (93,7 %),
- učenie sociálnych a hygienických návykov (94,2 %),
- zabezpečenie komunikácie v materinskom jazyku detí (tlmočenie, vysvetľovanie) (89,9 %),
- návštevy problémových rodín (89,5 %),
- zapájanie rodičov detí do spolupráce so školou (90,8 %),

Aj ďalšie oblasti práce pedagogického asistenta považujú zamestnanci materských škôl za dôležité a potrebné:

- pomoc školskému špeciálnemu pedagógovi/odbornému zamestnancovi v komunikácii s deťmi v materinskom jazyku (tlmočenie, vysvetľovanie) (86,8 %),
- zabezpečenie komunikácie v jazyku minority (tlmočenie medzi rodičmi a školou) (86,6 %),
- komunikácia so sociálnymi, komunitnými a terénnymi pracovníkmi v regióne (88,8 %),
- pomoc učiteľovi pri príprave na vyučovanie (85,7 %),
- pomoc učiteľovi pri vedení dokumentácie (61,2 %),

- pomoc učiteľovi pri organizovaní práce v triede (76,6 %).

V závere dotazníka mali respondenti vytvorený priestor na anonymné vyjadrenie názoru na problematiku súvisiacu s prácou školských špeciálnych pedagógov, alebo pedagogických asistentov. Výberovo uvádzame tie, ktoré sú relevantné k téme a cieľu výskumu:

- Potreba a nevyhnutnosť zamestnávať pedagogických asistentov, ktorí ovládajú rómsky jazyk s cieľom odbúravať jazykovú bariéru – komunikácia a tlmočenie z a do rómskeho jazyka vo vzťahu k deťom a ich rodičov. Je veľmi dobré, keď pedagogický asistent ovláda rómsky jazyk kvôli komunikácii s deťmi a rodičmi. Veľkým nedostatkom ale je, ak pedagogický asistent nemá pedagogické vzdelanie. V tom prípade trvá dlho, kým je nápomocný pre učiteľa vo výchovno-vzdelávacom procese. Potrebne by bolo, aby mal aspoň pedagogické minimum.

- Potreba a nevyhnutnosť zamestnávať pedagogických asistentov, keďže príslušníci marginalizovaných rómskych komunit sú veľmi citliví na prvý kontakt a prácu s deťmi. Asistent je veľmi nápomocný počas celého školského roka. Láskačným, empatickým prístupom dokáže ukázať deťom ich prijatie v materskej škole.

- Školský špeciálny pedagóg a pedagogický asistent sú dôležitými profesiami, je potrebné ich zamestnávať vo všetkých materských školách, ktoré navštevujú príslušníci iných národnostných menšín a cudzinci.

- V materských školách, ktoré navštevujú aj sociálne znevýhodnené deti pochádzajúce z marginalizovaných rómskych komunit, je práca školského špeciálneho pedagóga a pedagogického asistenta veľmi potrebná, keďže vytvárajú väčší priestor pre prácu učiteľov v oblasti individuálneho prístupu a vedie ku skvalitneniu výchovy a vzdelávania detí. Pomáhajú meniť názory a postoje rodičov k potrebe vzdelávania ich detí a neskoršieho uplatnenia sa na trhu práce.

- Určite sú školskí špeciálni pedagógovia a pedagogickí asistenti veľmi nápomocní a potrební v inkluzívnej škole predovšetkým v práci s deťmi so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami.

- Kvalitný špeciálny pedagóg a dobrý pedagogický asistent sú veľkým prínosom pre inkluzívne vzdelávanie detí, aj pre pedagógov, aj pre rodičov detí v materskej škole.

- Dôležitou súčasťou práce školských špeciálnych pedagógov a pedagogických asistentov je nielen pri činnostiach, ktoré súvisia s priamou prácou s deťmi, ale aj v širšom kontexte spolupráce s rodičmi, komunitou.

8. Závěry

Výsledky výskumu potvrdzujú nevyhnutnosť a opodstatnenie pozícií školského špeciálneho pedagóga a pedagogického asistenta v procese

budovania podmienok zavádzania inkluzívneho vzdelávania v materských školách na Slovensku.

Pozitívny vplyv existencie školského podporného tímu v oblasti rozvoja a riešenia rôznych problémov detí veľmi súhlasí/skôr súhlasí 97,20 % a pozitívny vplyv na prácu učiteľov veľmi súhlasí/skôr súhlasí 93,1 % respondentov.

Všetky sledované kategórie respondentov (riaditeľ materskej školy, učiteľ a pedagogický asistent) v prevažnej miere vnímajú *prínos školských špeciálnych pedagógov* v týchto oblastiach:

- pri diagnostike a odhaľovaní konkrétnych príčin problémov detí podľa diagnosticko-stimulačných programov pre 3-6 ročné deti. Za veľmi potrebnú, resp. potrebnú ju považuje viac ako 90 %,

- pri stimulácii vývinu detí podľa diagnosticko-stimulačných programov pre 3-6 ročné deti sa pozitívne vyjadrilo takmer 94 % respondentov.

Všetky sledované kategórie respondentov (riaditeľ materskej školy, učiteľ a pedagogický asistent) v prevažnej miere vnímajú *prínos pedagogických asistentov* (veľmi potrebné, resp. potrebné činnosti) v týchto oblastiach:

- individuálna pomoc deťom počas didaktických aktivít v materskej škole (96,4 %),

- individuálna pomoc deťom pri hrových aktivitách, vychádzkach v materskej škole (93,7 %),

- učenie sociálnych a hygienických návykov (94,2 %),

- zabezpečenie komunikácie v materinskom jazyku detí (tlmočenie, vysvetľovanie) (89,9 %),

- návštevy problémových rodín (89,5 %),

- zapájanie rodičov detí do spolupráce so školou (90,8 %),

- pomoc učiteľovi pri organizovaní práce v triede (76,6 %).

Štúdia je súčasťou riešenia projektu VEGA č. č. 1/0114/23 *Možnosti inkluzívnej edukácie žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami.*

Bibliografické odkazy

BELEŠOVÁ, M. - KUČTOVÁ, K. 2018. *Obsahová analýza výskumov o predprimárnom vzdelávaní na Slovensku.* s. 42-62.

BOOTH, T., AINSCOW, M. 2002. *Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools.* s. 107.

BOOTH, T. – AINSCOW, M. – KINGSTON, D. 2006. *Index for inclusion: developing play, learning and participation in early years and childcare.*

BOOTH, T. – AINSCOW, M. 2016. *Index inklúzie: príručka na rozvoj škôl s dôrazom na inkluzívne hodnoty.* s. 244.

- GLADUSH, V. - ŠILONOVÁ, V. - KLEIN, V. - BENCH, O. – HLOBA, A. 2020. *Preparation of pedagogical Trainers to inclusive Diagnostics*. V2020. Journal of Critical Reviews. E-ISSN:2394-5125. Kuala Lumpur. Malaysia. s. 4132-4141. Scopus №20743, ID 21100920227. <http://www.jcreview.com/?mno=122618>.
- GLADUSH V. 2020. *Forms And Methods Of Evaluation Of The Future Teacher Training Results*. 2165-2170 s.
- GLADUSH, V. 2018. *On the issue of teacher training for inclusive educational system*. 75-82 s.
- GLADUSH, V. 2017. *Inclusive Education and Health of Children with Mental and Physical Disorders: The Problems of the Present*. s. 186-187.
- HALL, R. - DRÁL, P. - FRIDRICHOVÁ, P. - HAPALOVÁ, M. - V LUKÁČ, S. - MIŠKOLCI, J. - VANČÍKOVÁ, K. 2020. *Odporúčanie pre skvalitnenie školstva na Slovensku - To dá rozum*. MESA 10. Bratislava.
- IPC - *The Inklusive Classroom Profile*. 2021.
- JUŠČÁKOVÁ, Z. - KLEIN, V. - MAROŠIOVÁ, L. - PETRÍK, Š. - ROSINSKÝ, R. - SABO, R. - ŠILONOVÁ, V. 2021. *Záverečná správa z prieskumu prínosu pomáhajúcich profesií v inkluzívnom vzdelávaní v školách zapojených do NP POP a NP POP II*. Metodicko-pedagogické centrum Bratislava. ISBN 978-80-565-1503-7.
- KLEIN, V. 2020. *Aktuálne problémy inklúzie sociálne a zdravotne znevýhodnených detí a žiakov*. Druk i Wydawnictwo POLIANNA. Krasnystav, Polska. ISBN 978-83-951390-3-1. 120 s.
- KOLEKTÍV: 2022. *Školský podporný tím. Teoretický a praktický sprievodca*. Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie, 2022. ISBN: 978-80-89698-32-5. Dostupné na https://vudpap.sk/wp-content/uploads/2023/01/MANUAL_SPT_web.pdf.
- KOŽÁROVÁ, J. 2022a. *Špecifické identifikátory inkluzívnosti kurikula vo vybraných krajinách*. In KOŽÁROVÁ, J.; MIRDALIKOVÁ, P., NYKLOVÁ, E. (eds.) *Speciálně pedagogická konference k 20. výročí Katedry speciální pedagogiky PdF OU. 25 let studia speciální pedagogiky v Ostravě. 20 let katedry speciální pedagogiky*. ISBN 978-80-7599-353-3. s. 74-94.
- KOŽÁROVÁ, J. 2022b. *Personalizované kurikulum ako možnosť úspešnej inkluzívnej edukácie*. In ŠILONOVÁ, V., KOŽÁROVÁ, J. *Podpora inkluzívneho vzdelávania na Slovensku a v zahraničí: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. ISBN 978-80-555-2995-0. s. 165-178.
- KUBÁNOVÁ, M. – KONTSEKOVÁ, J. 2015. *Dobré príklady inkluzívneho vzdelávania vo Veľkej Británii so zreteľom na vzdelávanie rómskych detí*.
- KUŠNÍROVÁ, V. - ČARNICKÁ, M. - ROCHOVSKÁ, I. - ŠILONOVÁ, V. 2023. *Attitudes of Teaching Staff in Kindergartens Towards Inclusion and*

Their Opinions on Inclusive Education. In: Specialusis ugdymas / Special Education. ISSN 2424-3299. 2023 (44).

NADÁCIA ALL-UKRAINIAN STEP BY STEP Foundation. 2013. *Inkluzívne vzdelávanie pre deti so špeciálnymi potrebami na Ukrajine*. s. 100.

ROCHOVSKÁ, I. – KUŠNÍROVÁ, V. – ČARNICKÁ, M. – ŠILONOVÁ, V. 2023. *The Analysis of the Kindergarten Teachers' and Teaching Assistants' Attitudes to Their own Experiences in the Process of Inclusive Education*. In: Pedagogika / Pedagogy. ISSN 1392-0340. s. 185-215.

ROCHOVSKÁ, I. – KUŠNÍROVÁ, V. – ČARNICKÁ, M. – ŠILONOVÁ, V. 2023. *Attitudes to Their own Experiences in the Process of Inclusive Education*. In: Specialusis ugdymas / Special Education. ISSN 2424-3299 (Online). s. 35-49.

SHOVAL, E. - SHARIR, T. 2019. *Solid Foundations: Leading Change in a Kindergarten*. s. 41-71.

ŠILONOVÁ, V. 2021. *Inkluzívne prístupy k edukácii detí predškolského veku*. VERBUM – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku. ISBN 978-80-561-0863-5. 132 s.

ŠILONOVÁ, V. – KLEIN, V. 2022. *Evalvácia diagnostiky a efektivity stimulácie detí materských škôl Národného projektu PRIM II*. 2022. Ministerstvo vnútra SR v Bratislave. ISBN 978-80-89051-84-7. EAN 9788089051847. 125 strán.

ŠILONOVÁ, V. - KLEIN, V. 2023. *Diagnostika a stimulácia detí materských škôl ako súčasť národného projektu PRIM II*. Úrad vlády SR. Bratislava. ISBN 978 - 80 - 9743 79 - 2 – 3. EAN 978809743 7923. 160 strán.

ŠILONOVÁ, V. – KLEIN, V. – VALENT, M. 2023. *Determinanty inkluzívnej edukácie v materských školách zapojených do národných projektov PRIM a PRIM II*. Bratislava. Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. ISBN 978-80-974379-7-8. EAN 9788097437978. 208 strán.

ŠILONOVÁ, V. - KLEIN, V. 2020. *Evalvácia diagnostiky a efektivity stimulácie detí materských škôl Národného projektu PRIM I*. Ministerstvo vnútra SR Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. ISBN 978 - 80 - 89051 - 62 - 5 EAN 9788089051625. 131 s.

ŠILONOVÁ, V. 2018. *Asistent pedagóga v inkluzívnej škole*. VERBUM - vydavateľstvo KU v Ružomberku. 2018. 95 s. ISBN 978-80-561-0590-0.

ŠILONOVÁ, V - KLEIN, V. - GLADUSH, V. 2020. *Inclusive diagnosis and stimulation of lower grades students of the primary school in the Slovak Republik*. In In: Actual problems of the correctional education /pedagogical

sciences/. Kamyanyets-Podilsky. 2020. DOI 10.32626/2413-2578.2020-15. 2020 (15).

ŠILONOVÁ, V - KLEIN, V. 2022. *INKLUZÍVNA DIAGNOSTIKA A STIMULÁCIA 3-4 ROČNÝCH DETÍ V MATERSKEJ ŠKOLE*. In Speciální pedagogika. Karlova univerzita Praha. roč. 32, č. 3–4, 2022, s. 175–207. ISSN 1211-2720.

ŠILONOVÁ, V. - KLEIN, V. 2020. *Metodická príručka inkluzívneho predprimárneho vzdelávania*. Ministerstvo vnútra SR – Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. Bratislava, 2020. 108 strán. ISBN 9 78-80-89051-25-0.

ŠILONOVÁ, V. - KLEIN V. - ŠINKOVÁ, P.A. 2020. *Effects of a Stimulus Programme for Socially Disadvantaged Children of Preschool Age in the Slovak Republic*. In KAIROS – Slovenian Journal of Psychotherapy. ISSN 1848-2503. s. 211-229.

ŠILONOVÁ, V. - KLEIN V. – ROCHOVSKÁ, I. 2021. *Inclusive diagnostics and stimulation of socially disadvantaged children of a pre-school age: Experimental verification*. P. 804-825. The International Scientific Periodical Journal "Problems of Education in the 21st Century. 79 (5), 00-00. <https://doi.org/10.33225/pec/21.79.00>. Siauliai. Lithuania. ISSN 1822-7864 /print/, ISSN 2538-7111 /online.

ŠILONOVÁ, V. - KLEIN, V. - ARSLAN ŠINKOVÁ, P. 2018. *Manuál k stimulačnému programu pre deti predškolského veku pochádzajúce zo sociálne znevýhodneného prostredia - inovovaná časť*. Metodicko-pedagogické centrum v Prešove, 2018. ISBN: 978-80-565-1432-0. s. 140.

ŠILONOVÁ, V. - KLEIN, V. - ARSLAN ŠINKOVÁ, P. 2018. *Manuál k depistáži pre deti predškolského veku pochádzajúce zo sociálne znevýhodneného prostredia - inovovaná časť*. Metodicko-pedagogické centrum v Prešove, 2018. ISBN: 978-80-565-1434-4. s. 107.

ŠILONOVÁ, V. - KLEIN, V. – ŠINKOVÁ, ARSLAN, P. 2019. *Depistážno-stimulačný program pre 3-4 ročné deti v materskej škole*. Ministerstvo vnútra SR – Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. Bratislava, 2019. 147 strán. ISBN: 978-80-89051-21-2. EAN: 9788089051212.

ZHU, JIE; LI, HUI; HSIEN, WU-YING. 2019. *Implementing Inclusive Education in an Early Childhood Setting: A Case Study of a Hong Kong Kindergarten*. s. 207-219.

Авторський внесок: В. Кляйн – 50%, В. Шилонова – 50%.

Стаття надіслана 15.03.2024 р.